

IV. PORODNOST

V průběhu roku 2008 se v České republice živě narodilo 119 570 dětí⁷, o 4,9 tisíce více než v roce předcházejícím. Počet živě narozených dětí roste nepřetržitě od roku 2002, avšak meziroční tempo růstu bylo v posledním roce nižší než mezi roky 2007 a 2006. Úroveň úhrnné plodnosti v roce 2008 dosáhla 1,50 živě narozených dětí na jednu ženu. Děti se rodily v průměru ženě ve věku 29,3 let.

Tab. IV.1 Narození, 1991-2008

Ukazatel	1991	2001	2004	2005	2006	2007	2008
Narození celkem	129 850	90 978	97 929	102 498	106 130	114 947	119 842
Mrtvě narození	496	263	265	287	299	315	272
Živě narození	129 354	90 715	97 664	102 211	105 831	114 632	119 570
v tom: chlapci	66 644	46 616	50 262	52 453	54 612	58 475	61 326
dívky	62 710	44 099	47 402	49 758	51 219	56 157	58 244
Porody celkem	128 667	89 425	96 078	100 546	103 985	112 605	117 429
z toho: dvojčat	1 157	1 525	1 813	1 926	2 115	2 298	2 381
trojčat	13	11	19	13	15	22	16
čtyřčat	0	2	0	0	0	0	0
Podíl vícečetných porodů (%)	0,9	1,7	1,9	1,9	2,0	2,1	2,0

Od roku 1991 se více jak zdvojnásobil podíl vícečetných porodů (z 0,9 na 2,0 %). V absolutních číslech tak například počet porodů dvojčat vzrostl z 1 157 na 2 381 při poklesu celkového počtu porodů o 10 tisíc. Tento proces je důsledkem rozšiřování asistované reprodukce společně s posunem těhotenství do vyššího věku, kdy se zvyšuje pravděpodobnost vícečetného těhotenství. V souladu s tím a za podpory obecně lépe dostupné kvalitní zdravotní péče, včetně prenatální péče, se také živě rodí více novorozenců s nízkou porodní hmotností: podíl živě narozených dětí s váhou pod 2 500 gramů vzrostl mezi lety 1991 a 2008 z 5,9 % na 7,3 %.

Tab. IV.2 Živě narození podle pořadí, 1991-2008

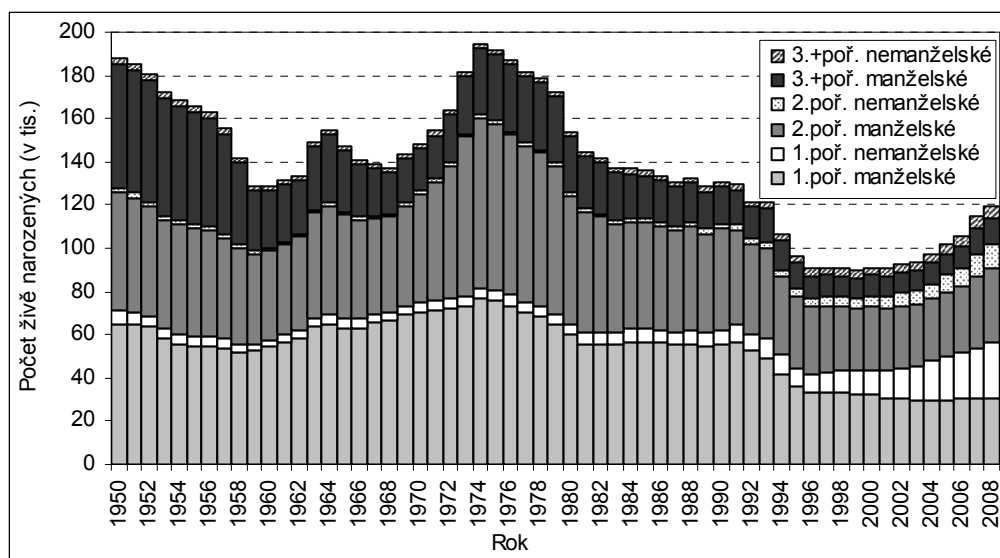
	1991	2001	2004	2005	2006	2007	2008
Živě narození podle pořadí							
1. pořadí	64 762	43 337	48 066	49 930	51 823	54 050	56 941
2. pořadí	45 916	34 216	35 669	37 993	39 038	43 400	45 291
3.+ pořadí	18 676	13 162	13 929	14 288	14 970	17 182	17 338
Živě narození v manželství	116 651	69 439	67 825	69 802	70 572	75 095	76 113
1. pořadí	56 859	30 873	29 615	29 962	30 287	30 333	30 638
2. pořadí	43 476	29 026	28 672	30 079	30 237	32 999	33 883
3.+ pořadí	16 316	9 540	9 538	9 761	10 048	11 763	11 592
Živě narození mimo manželství	12 703	21 276	29 839	32 409	35 259	39 537	43 457
1. pořadí	7 903	12 464	18 451	19 968	21 536	23 717	26 303
2. pořadí	2 440	5 190	6 997	7 914	8 801	10 401	11 408
3.+ pořadí	2 360	3 622	4 391	4 527	4 922	5 419	5 746

Zatímco polovinu meziročního přírůstku absolutního počtu narozených tvořily v roce 2007 děti druhého pořadí, rok 2008 přinesl největší změnu v počtu dětí prvního pořadí, kterých se narodilo o 2,9 tisíce více než vloni, celkem 56 941. Druhorozených pak 45 291 (o 1,9 tis. více), dětí třetího a vyššího pořadí 16 989. Jak ukazuje tabulka IV.2, nárůst prvorozených dětí se z velké většiny dotýkal těhotenství neprovdaných žen, počet živě narozených v prvním pořadí v manželství se zvýšil pouze o 305.

Stále však platí, že většina dětí se rodí do manželství. Vdaným ženám se v roce 2008 živě narodilo 76,1 tisíce dětí a tvořily tak 63,7 % všech živě narozených. Druhým rokem se do manželství rodí více dětí druhého než prvního pořadí. Zastoupení dětí narozených v manželství nicméně v posledních letech výrazně klesá a naopak se zvyšuje relativní četnost živě narozených mimo manželství. V roce 2008 dosáhla již 36,3 %. Mezi neprovdanými matkami více převažují svobodné ženy, zastoupení rozvedených žen mezi matkami nemanželských dětí se od roku 1991 snížilo z 24,6 na 17,5 %. Ovdovělé ženy se stávají matkami jen zhruba ve třech stovkách případů za rok (tab. IV.3).

⁷ Kromě toho bylo zaznamenáno 15 dětí narozených v rámci utajených porodů a nalezených dětí podle zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění zákona č. 422/2004 Sb.

Obr. IV.1 Živě narozené děti podle pořadí a legitimacy, 1950-2008

Nejvyšší podíl dětí narozených neprovdaným ženám je počínaje rokem 2000 zaznamenáván u dětí prvního pořadí. Prozatím poslední roční údaj udává 46,2 %. V 90. letech 20. století se přitom relativně mírně více než prvorozené rodily mimo manželství děti ve třetím či vyšším pořadí. Trend vzestupu podílu nemanželských dětí je však v období 1991-2008 zaznamenáván pro všechna pořadí (tab. IV.3) a jako nejvýraznější se ukazuje u dětí druhorozených, což vypovídá o slábnoucím propojení mezi úrovní sňatečnosti a plodnosti.

Tab. IV.3 Živě narození mimo manželství, 1991-2008

	1991	2001	2004	2005	2006	2007	2008
Rodinný stav matky							
Svobodná	9 226	16 359	23 451	25 753	28 292	32 026	35 541
Rozvedená	3 120	4 653	6 101	6 354	6 674	7 208	7 617
Ovdovělá	357	264	287	302	293	303	299
Zastoupení svobodných matek (%)	72,6	76,9	78,6	79,5	80,2	81,0	81,8
Podíl nemanželsky narozených (%)	9,8	23,5	30,6	31,7	33,3	34,5	36,3
Podle pořadí: 1. pořadí	12,2	28,8	38,4	40,0	41,6	43,9	46,2
2. pořadí	5,3	15,2	19,6	20,8	22,5	24,0	25,2
3.+ pořadí	12,6	27,5	31,5	31,7	32,9	31,5	33,1
Podle vzdělání ženy: ZŠ	30,5	58,7	67,1	67,6	69,0	68,7	71,1
SŠ bez maturity	9,2	25,2	35,9	37,2	39,7	41,2	44,9
SŠ s maturitou	4,7	14,9	21,9	23,8	25,7	28,0	30,0
VŠ	3,6	8,9	12,3	13,7	15,3	16,3	18,3

Výrazně diferencováno je rozložení dětí mezi manželské a nemanželské také podle stupně dosaženého vzdělání matky. S výší vzdělání matek roste zastoupení dětí rodičích se do manželských svazků: v roce 2008 vysokoškolsky vzdělané ženy přivedly na svět potomka mimo manželství v 18,3 % případů, naopak nejvyšší byl podíl nemanželských dětí u žen se základním vzděláním (71,1 %). Avšak, zastoupení nemanželských dětí se u této nejnižší vzdělanostní kategorie v období 1991-2008 zdvojnásobilo, zatímco např. u žen se středním vzděláním s maturitou stoupla až na šestinásobek.

Nelze zcela jednoznačně určit, kolik z nemanželsky narozených dětí se rodí do fungujících, i když nesezdané rodiny, a kolik připadá na matky samoživitelky. Pro určení spodní hranice podílu matek-samoživitelek může sloužit údaj o otci, který statistika počínaje rokem 2007 sleduje také u nemanželských dětí (do té doby ČSÚ přebíral údaje o otci dítěte pouze u žen vdaných). Předpokládáme-li, že matky, které při porodu nevedly otce dítěte, jsou připraveny starat se o ně samy, pak se v roce 2008 živě narodilo minimálně 11 972 dětí do neúplné rodiny, tj. každé desáté. Podíl dětí matek-samoživitelek (v době porodu dítěte) mezi nemanželsky narozenými pak činil nejméně 27,5 %. Rozložení živě narozených dětí podle dostupnosti údajů o otci opět kolísalo v závislosti na dalších charakteristikách matek, např. podle stupně dosaženého vzdělání či pořadí dítěte. Matky živě narozených nemanželských dětí se základním vzděláním nevedly údaje o otci dítěte v 46,9 % případů, zatímco u vysokoškolsky vzdělaných žen byl odpovídající podíl pouze 20,1 %. U nemanželsky narozených ve třetím či vyšším pořadí zůstaly neznámé údaje o otci

ve 35,2 %, i když, jak je zřejmé z tabulky IV.4, např. u žen s nejvyšším stupněm vzdělání se podíl matek-samoživitelek nijak nediferencoval podle pořadí narozeného dítěte.

Tab. IV.4 Živě narození mimo manželství – podíl dětí s nevyplněnými údaji o otci podle vzdělání matky (%), 2008

	Vzdělání ženy				
	celkem	základní	střední bez maturity	střední s maturitou	vysokoškolské
Celkem živě narození	27,5	46,9	25,6	20,2	20,1
1. pořadí	26,7	49,8	25,4	20,1	19,9
2. pořadí	25,6	40,4	24,1	19,5	20,8
3.+ pořadí	35,2	48,0	29,0	23,0	19,3
Podíl živě narozených mimo manželství	36,3	71,1	44,9	30,0	18,3
Podíl živě narozených dětí s neuvedenými údaji o otci ze všech živě narozených dětí	10,0	33,4	11,5	6,1	3,7

Vzrůstající zastoupení nemanželských dětí ovlivňuje úroveň předmanželských koncepcí, která se snižuje. V roce 2008 se z živě narozených dětí prvního pořadí v manželství narodilo celkem 28,1 % do osmi měsíců po sňatku, zatímco v roce 1991 se takto krátce po sňatku rodila polovina prvních dětí a ještě v roce 2001 činil podíl předmanželských koncepcí 39,5 %.

Kromě změn ve struktuře narozených podle legitimacy se další výrazný trend v procesu porodnosti týká vývoje věkově specifických měr a celkové úrovně plodnosti. V roce 2008 dosáhla úroveň úhrnné plodnosti hodnoty 1,50 živě narozených dětí na jednu ženu v reprodukčním věku. Meziročně vzrostla o 0,06, tedy méně než v období 2006-2007, přesto lze nárůst považovat za podstatný.

V souladu s absolutními počty narozených dětí podle pořadí se v roce 2008 nejvýznamněji zvýšila plodnost prvního pořadí, jejíž úhrnná úroveň dosáhla 0,73. Plodnost druhého pořadí, která podstatně vzrostla předcházejícího roku, činila v roce 2008 v úhrnu 0,55. Velmi mírně se snížila úhrnná plodnost třetího a vyššího pořadí, která dosáhla 0,21 dítěte na jednu ženu. Úhrnná plodnost se nepřetržitě zvyšuje od roku 1999, kdy byla zaznamenána historicky nejnižší - 1,13 živě narozených dětí na jednu ženu, avšak z dlouhodobého pohledu se naše populace reprodukuje pouze z necelých tří čtvrtin: čistá míra reprodukce, vyjadřující počet živě narozených dívek na jednu ženu, které by se při současné úrovni plodnosti a úmrtnosti dožily věku svých matek při porodu, dosáhla pro rok 2008 hodnoty 0,72.

Tab. IV.5 Ukazatele plodnosti, 1991-2008

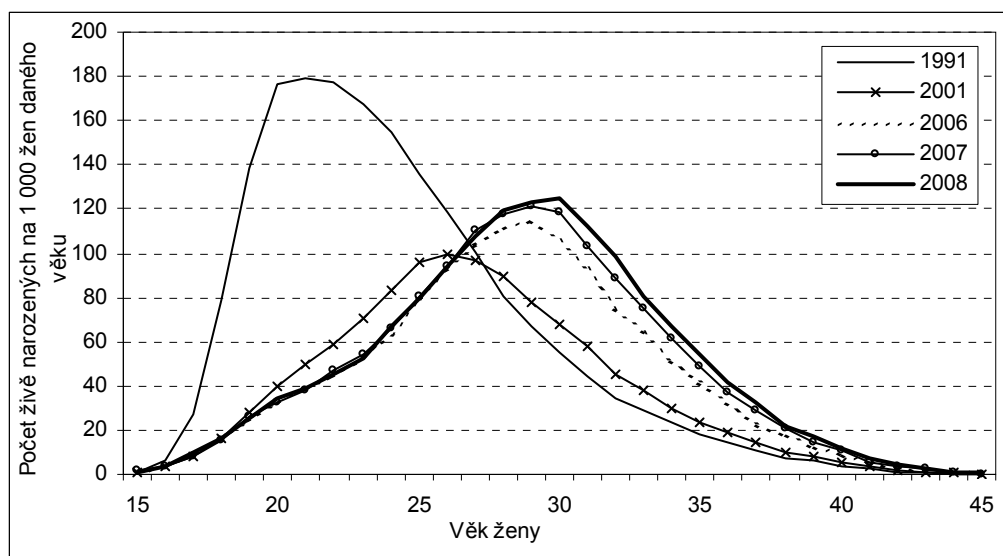
	1991	2001	2004	2005	2006	2007	2008
Úhrnná plodnost	1,86	1,15	1,23	1,28	1,33	1,44	1,50
1. pořadí	0,91	0,54	0,60	0,63	0,66	0,69	0,73
2. pořadí	0,68	0,43	0,44	0,46	0,48	0,53	0,55
3.+ pořadí	0,27	0,18	0,18	0,19	0,19	0,22	0,21
Čistá míra reprodukce	0,89	0,55	0,59	0,62	0,64	0,70	0,72
Průměrný věk matek při narození dítěte	24,7	27,5	28,3	28,6	28,9	29,1	29,3
1. pořadí	22,4	25,3	26,3	26,6	26,9	27,1	27,3
2. pořadí	25,7	28,4	29,3	29,6	29,9	30,1	30,5
3.+ pořadí	30,0	32,0	32,6	32,8	33,0	33,1	33,3

Od počátku 90. let 20. století neustále roste průměrný věk matek při porodu. V roce 2008 se živě narozené dítě v průměru narodilo ženě ve věku 29,3 let, prvoroďičky byly o dva roky mladší. Ve srovnání s předcházejícím rokem vzrostl průměrný věk ženy při porodu v celkové hodnotě i pro první a třetí pořadí o 0,2 let; výraznější růst (o 0,3) zaznamenal průměrný věk matek dětí narozených ve druhém pořadí, který v roce 2008 dosáhl hodnoty 30,5 let.

Jak je vidět z obrázku IV.2, v průběhu 90. let 20. století největší měrou poklesla plodnost žen mladšího věku. Nárůst plodnosti ve věku vyšším byl jen mírný a ani její výraznější růst v průběhu 21. století nestačí k vyrovnání dřívější celkové úrovně plodnosti. Věk nejvyšší plodnosti se v období 1991-2008 posunul z 21 až na 30 let při současném snížení maximální specifické míry plodnosti ze 180 na 125 živě narozených dětí na 1 000 žen daného věku.

V posledních třech letech se míry plodnosti až do věku 27 let udržovaly stabilní, růst úhrnné plodnosti byl způsoben rostoucí plodností žen ve věku nad 28 let, zvláště nad 30 let věku. Již celkem 45,3 % úhrnné plodnosti (a 28,2 % plodnosti prvního pořadí) bylo v roce 2008 realizováno ženami staršími 30 let, zatímco v roce 1991 pouze 13,1 % (resp. 4,1 %) a ještě na počátku 21. století 28,6 % (resp. 12,7 %).

Obr. IV.2 Míry plodnosti podle věku, 1991-2008

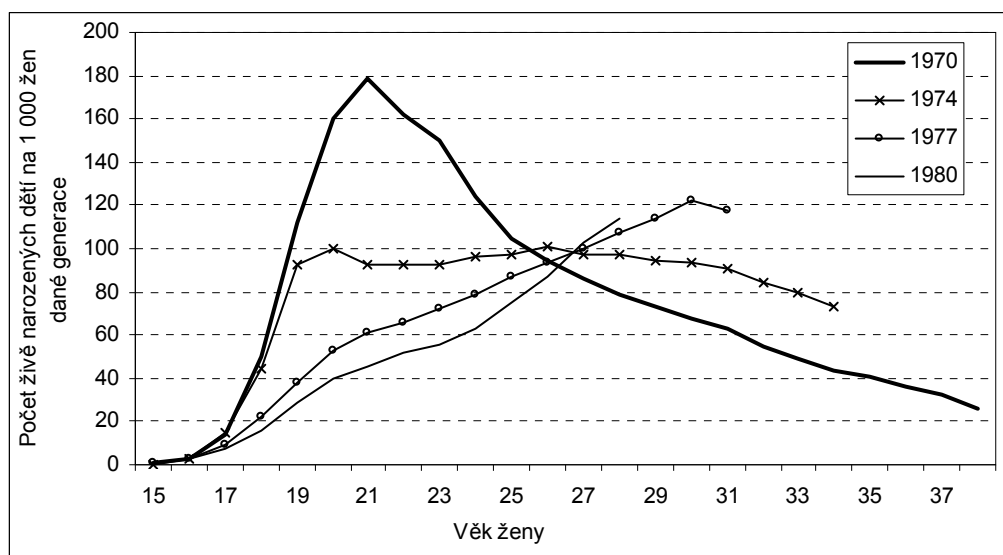
Porovnáme-li specifickou plodnost žen podle věku a rodinného stavu, klesající trend vykazovaly míry plodnosti mladších žen v průběhu 90. let u svobodných i vdaných. V následujícím období 2001-2008 se však plodnost svobodných žen na rozdíl od vdaných zvýšila, a tak se celkový pokles plodnosti žen ve věku cca do 25 let mezi lety 1991 a 2008 týkal zejména úrovně plodnosti vdaných, podpořený jejich snižujícím se zastoupením v populaci. Výrazné zvýšení měr plodnosti u starších žen je v průběhu 21. století zaznamenáváno u svobodných i vdaných. Po 35. roku věku plodnost svobodných žen převyšuje plodnost žen žijících v manželství.

Tab. IV.6 Míry plodnosti podle věku a rodinného stavu ženy (na 1 000 žen), 1991-2008

Věk ženy	Plodnost svobodných žen			Plodnost vdaných žen			Plodnost všech žen		
	1991	2001	2008	1991	2001	2008	1991	2001	2008
18	17,2	12,1	14,2	564,1	473,9	539,2	73,0	16,1	16,0
19	21,0	17,5	21,8	458,6	373,3	328,8	141,1	27,9	25,5
20	25,4	19,9	27,4	377,3	307,8	278,3	176,0	40,1	34,2
21	26,6	21,9	28,9	299,9	250,2	244,3	184,9	49,9	39,1
22	29,6	22,4	30,8	256,0	212,2	216,0	181,1	58,4	45,3
23	30,0	22,4	32,9	221,2	198,0	199,4	173,6	70,6	52,8
24	28,5	24,5	37,2	192,9	181,4	208,7	156,6	82,8	66,8
25	35,1	28,0	42,2	161,2	171,4	199,9	144,3	95,7	79,9
26	32,6	32,5	47,4	137,2	152,1	198,9	121,4	99,1	94,0
27	34,9	37,9	52,3	112,7	132,6	197,3	100,4	97,3	107,9
28	33,8	38,1	60,5	89,0	114,5	191,4	83,9	89,4	119,2
29	32,1	40,2	66,1	72,1	93,7	178,8	68,0	78,1	123,4
30	28,9	44,1	73,3	58,8	77,4	166,1	56,9	68,2	124,6
31	26,1	38,5	75,8	47,1	65,5	137,2	43,6	58,4	111,9
32	18,9	39,1	72,4	36,4	48,1	115,8	38,0	45,3	99,0
33	23,2	31,3	65,9	30,0	39,2	89,1	30,1	37,6	80,3
34	19,0	28,4	62,4	24,1	30,4	71,0	23,4	29,4	66,8
35	16,4	24,8	54,4	18,2	23,3	56,9	19,2	23,3	54,4
36	13,5	24,0	46,6	14,1	18,9	41,9	14,0	19,3	41,5
37	12,5	19,1	39,5	10,7	13,9	30,6	10,4	14,6	32,3
38	7,6	11,1	28,2	7,2	9,3	20,7	7,6	9,9	21,9
39	5,7	12,6	22,7	6,0	7,8	16,2	5,6	8,5	17,4
40	2,9	8,4	16,6	3,6	5,4	10,8	3,6	5,7	11,9

Nositelkami nového natalitního chování jsou generace žen narozené v polovině a v druhé půli 70. let 20. století. Je zřejmé z obrázku IV.3, že zatímco plodnost žen generace 1970 byla soustředěna v nízkém věku s maximem ve věku 21 let, ženy jen o čtyři roky později narozené zaznamenávaly ve věkové skupině 20-24 let plodnost zhruba dvoutřetinovou, avšak srovnatelně vysoké míry plodnosti se u nich udržely v širokém věkovém pásmu od 19 do 30 let. Generace žen 1977 a 1980 již představují novou formu reprodukčního chování, kdy úroveň plodnosti roste s věkem daleko pozvolněji a nejvyšších hodnot dosahuje až kolem věku 30 let.

Obr. IV.3 Míry plodnosti žen narozených v roce 1970, 1974, 1977 a 1980 podle věku

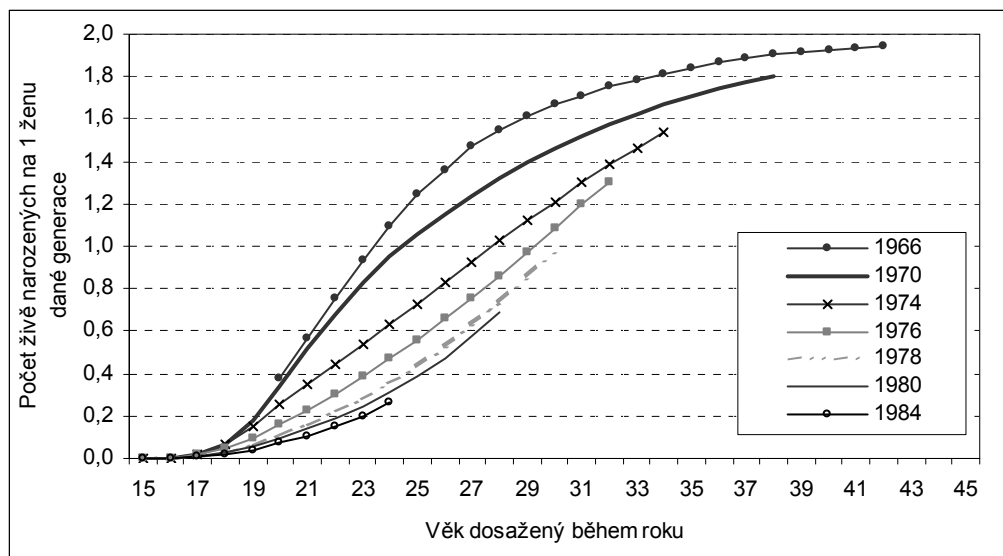
V roce 2008 byla nejvyšší úroveň plodnosti zaznamenána právě u generace 1978 (třicátnice), kdy ze 100 žen této generace se jich 12 stalo v tomto roce matkou. Plodnost prvního pořadí byla nejvyšší u žen narozených v roce 1980 a 1979, plodnost druhého pořadí u žen generace 1977 a u vyšších pořadí vedly matky narozené v roce 1973 a 1974.

Tab. IV.7 Míry plodnosti podle věku ženy a pořadí dítěte (na 1 000 žen), 1991-2008

Věk ženy	Plodnost 1. pořadí			Plodnost 2. pořadí			Plodnost 3.+ pořadí		
	1991	2001	2008	1991	2001	2008	1991	2001	2008
18	74,4	14,4	13,8	3,9	1,6	1,9	0,2	0,1	0,2
19	125,3	24,1	21,5	12,7	3,3	3,4	0,7	0,5	0,5
20	143,3	33,3	27,3	31,8	5,8	5,8	1,7	0,9	1,1
21	122,2	38,5	29,8	53,0	9,7	7,6	4,3	1,7	1,8
22	98,4	42,1	32,7	70,7	14,0	9,9	8,2	2,3	2,7
23	76,3	46,0	36,5	78,4	21,5	13,2	12,2	3,1	3,0
24	63,1	50,2	44,2	76,2	28,6	18,6	15,3	4,1	4,0
25	47,2	52,6	52,4	70,7	36,7	22,4	17,6	6,3	5,1
26	34,1	49,5	60,2	65,1	41,4	27,4	19,7	8,2	6,4
27	25,0	43,6	64,8	54,2	43,6	35,4	20,9	10,1	7,6
28	16,6	34,7	67,8	43,1	43,1	42,5	20,9	11,6	9,0
29	12,7	26,6	62,8	31,7	38,9	50,0	22,4	12,6	10,6
30	9,6	19,7	56,4	23,4	34,6	55,7	21,9	13,9	12,5
31	6,6	14,4	43,8	18,9	29,0	53,9	18,8	15,0	14,2
32	4,9	9,6	32,5	12,7	21,9	50,3	16,9	13,8	16,2
33	4,2	6,5	22,3	9,6	17,1	40,9	15,2	14,0	17,0
34	3,2	5,3	15,9	6,9	11,8	33,1	13,6	12,3	17,7
35	2,3	3,6	11,7	4,7	8,9	25,1	10,9	10,7	17,6
36	2,0	2,9	8,2	3,4	6,7	17,1	8,7	9,7	16,2
37	1,6	2,0	5,6	2,6	4,5	12,7	6,6	8,2	14,0
38	1,0	1,5	3,8	1,5	2,3	7,5	5,0	6,1	10,7
39	0,9	0,9	2,8	1,3	2,0	5,7	3,9	5,5	9,0
40	0,5	0,8	1,7	0,5	1,4	3,4	3,0	3,5	6,9

Změny v časování plodnosti jsou zřetelné také z kumulovaných generačních měr (obr. IV.4). Zatímco minimálně jedno dítě měla v průměru žena z generace 1966 ve 24 letech a z generace 1970 ve 25 letech, u žen narozených v roce 1974 přesáhla kumulovaná plodnost hranici 1,0 až v roce 2002, kdy ženy oslavovaly 28. narozeniny. Do konce roku 2008 prozatím nepřekročila kumulovaná plodnost hodnotu 1,0 u generace žen 1978 a mladších. Zaměříme-li se na věk 30 let, pak zjistíme, že na ženu narozenou v roce 1966 připadlo v průměru 1,7 dítěte, na ženu generace 1970 pak 1,5 dítěte a na ženu oslavující 30. narozeniny v roce 2008 (generace 1978) pouze 0,98 dítěte.

Obr. IV.4 Kumulované míry plodnosti žen podle generace

Vzrůstající počet cizinců trvale žijících na území ČR se projevuje ve výraznějším meziročním růstu počtu narozených dětí s cizím státním občanstvím ve srovnání s celkem. V roce 2008 se u nás živě narodilo 2 666 dětí s jiným než českým státním občanstvím, čímž představovaly 2,2 % všech živě narozených. Nejčastěji se dlouhodobě jedná o děti s vietnamským státním občanstvím (913 živě narozených v roce 2008), s občanstvím Ukrajiny (604) či Slovenska (304).

Tab. IV.8 Živě narození podle státního občanství, 1995-2008

	1995	2001	2004	2005	2006	2007	2008
Živě narození s cizím státním občanstvím	667	888	1 352	1 518	1 725	2 094	2 666
- podíl na úhrnu (%)	0,7	1,0	1,4	1,5	1,6	1,8	2,2
v tom státní občanství: Vietnam	215	322	428	517	608	767	913
Ukrajina	35	151	255	288	315	431	604
Slovensko	171	50	129	192	241	249	304
Rusko	22	55	106	104	105	108	134
Mongolsko	1	5	13	23	30	74	90

Pozn.: Státní občanství se zjišťuje od roku 1995, kdy nahradilo položku národnost.